

ДРАГИША ОБРАДОВИЋ

КУЛТУРА ПРОСТОРА

Идеја о савременој просторној култури и организацији поморавских градова настала је у оквиру јединственог пројекта чији су иницијатори били Добрица Ћосић и Миодраг Б. Протић. О урбанизацији се разговарало на стручном скупу, у јесен 1965. године у Врњачкој Бањи, под називом *О цивилизацији, нацији и другом*. Уводничар је био Добрица Ћосић, идејни творац тог окупљања. Поред иницијатора, књижевника Д. Ћосића и сликара и теоретичара М. Б. Протића, учествовали су њихови вршњаци, тада већ угледни ствараоци и научници: архитекти Урош Мартиновић, Богдан Богдановић, Михајло Митровић, сликар Стојан Ћелић, филозофи Љуба Тадић, Никола Милошевић, Вељко Кораћ и Зага Пешић Голубовић, историчари уметности Воја Ђурић, Лазар Трифуновић, књижевни критичар Света Лукић, економисти Иван Максимовић и Коста Михајловић, композитор Душан Сковран, политичари и други.. Хроничари тог времена су записали а и сам Ћосић је у својим сећањима забележио да су разговори на том скупу били посвећени трагању за хуманијим простором који би се одликовао *персоналитетом и особеностима културне баштине овог поднебља*. Лета исте године у Врњачкој Бањи је организован *Вајарски симпозијум* који је настао из корпуса истих идеја као и скуп о новом просторном уређењу.

Програм *Симпозијума* је предвиђао увођења скулптура у простор на савременији начин а то је у овом концепту био, на изглед, формални елеменат просторног садржаја. Скулптура је, испоставило се, била кључни културолошки повод за нови обликовни изглед парка у Врњачкој Бањи. Први пут је у Србији примењена идеја о новој архитектури простора где ће се, према пројекту, природни и новостворени садржаји функционално и естетски прожимати, у просторном амбијенту, који су аутори условно назвали *Парк скулптура*. Тако је остварена нова визуелна композиција коју су чиниле зелене површине са новопостављеним скулптурама, одабране врсте биљних групација, усаглашених величина и облика. Нове стазе у тој композицији представљале су линије савремених регулационих промишљања. Тако пројектовани и постављени садржаји били су повезани хармоничним јединством јер ни један део није истицан наспрам другог. Новостворени просторни амбијент *Парк скулптура* неће асоцирати на нови музеј у простору нити на нови декор или *оплемењену* парковску локацију. Овде се неће долазити искључиво да би се видела скулптура неког аутора, као у музеју, већ се ту борави и шета да би се уживело у новом креативном споју између природе и новостворених естетичких и функционалних вредности. У овом сегменту парковске зоне Врњачке Бање остварена је симбиоза природе и уметности. За разлику од ове зоне, централни део парка, у близини Термоминералног купатила, успостављен је и одржаван више деценија као традиционални, барокни парк, који је *осмислио* и уредио први познати врњачки вртлар Јосиф Парис.

Парковско, просторно остварење у Врњачкој Бањи под именом *Парк скулптура са Вајарским симпозијумом* било је добра подлога за потоње делатности млађих делатника у њеном културном миљеу. Осам година касније, 1973. године, Културни центар је отворио ново поглавље у култури овог места. Тада је утврђен програм обнове *Вајарског симпозијума*. У крилу те обнове простор и скулптура су схваћени као две јединице једног облика. Сам подухват није био копија првог *Симпозијума*, већ је носио нову идеју о култури простора. Протекли временски период и нове тенденције у схватању и разумевању, како скулптуре тако и простора, захтевале су нови приступ у обнови *Симпозијума*. Програм од 1965. године је био незаобилазан али као основа за другачији приступ простору. Нови програм је пошао од става да је простор сложена природна творевина. Даљи рад у тој области захтевао је креативне иновације. Емпиријски резултати су били *на столу* нових протагониста и са разумевањем су инкорпорирани у актулени подухват обнављане идеје. Помаци који су тада учињени следили су креативни и цивилизацијски ток у освајању нових вредности. Култура простора је основни правац тог тока. Тада је установљено да у стварању новог простора и његове културе треба да учествују поред планера, архитеката и пејзажних архитеката и вајара, шумари, дизајнери амбијенталног обликовања, социолози културе простора и други. Око тог става окупљени су најугледнији стручњаци из различитих области који се баве савременом праксом планирања и обликовања простора. На тим ставовима је утврђен програм синтезе. Из основних полазишта синтезе припремљен је и организован први *Бијенале југословенске скулптуре у*

пленеру и изабране скулптуре које ће се наредне године изводити у оквиру *Вајарског симпозијума*. Исте године када је организиован *Бијенале*, одржан је, у јесен, први *Симпозијум синтезе* под називом *Форма и простор*. Теоретичари планирања и обликовања простора проширили су основно полазиште на аспект животне средине и целокупни урбани простор. За осам година, од 1973. у организацији Културног центра Врњачке Бање организовано је осам скупова синтезе на којим су учествовали најугледнији стручњаци различитих области из тадашње Југославије. Теоријски прилози и ауторизовани разговори са тих скупова, објављени су у пет *Књига синтезе*.

По престанку рада *Симпозијума* у Врњачкој Бањи, 1966. године, у Аранђеловцу се оснива манифестација са истом идејом, и под називом *Бели венчац* организује у оквиру манифестације *Мермер и звуци*. Од те године и у многим градовима Србије евидентно се повећава интересовање за скулптуру у слободном простору. Београд је, после Врњачке Бање и Аранђеловца, у окриљу УЛУС-а, почео активно да ради на новом програму у организацији групе која реализује пројекат под називом *Простор*. Иницијатори ове манифестације су били, претежно, учесници *Симпозијума* у Порторожу, Врњачкој Бањи и Аранђеловцу или они који су учествовали у раду *симпозијума* вајара организованих у градовима западне Европе

Скулптура је одувек имала значајну улогу у формирању визуелне структуре простора. Бројни примери су пред нама и показују да је она била неизоставни садржај просторне или амбијенталне културе урбаног

тквива градских агломерација. Истина, у епохама иза нас, она је имала декоративну улогу у склопу архитектонских здања или у оквиру пејзажне архитектуре паркова или тргова.

Током минулог века скулптура модерне је утицала на промене у архитектури облика.

Отуда данас имамо ауторе који пројектују и граде скулптуралне грађевине које по својим ликовним и визуелним структурама представљају скулптуре монументалних димензија. Оне, притом, у својој естетичкој и пластичној експозицији ни у једном свом сегменту, нису изневериле принципе грађевинске функционалности.

Данашњи баштинници

Скулптуре у парковском простору Врњачке Бање данас без дилеме представљају значајна остварења а њихови аутори, евидентно је са ове дистанце, обележили су другу половину двадесетог и прву половину дведесет првог века. Оне су резултат идеја, посвећености овом месту, али и напора да се иницијативе материјализују у конкретно дело, које ће простору увећати културолошки и амбијентални квалитет. Баштинници дела, која *видимо данас* у парку, несумњиво су: локална самоуправа и данашња јавна предузећа, Специјална болница *Меркур*, раније *Природног лечилишта*, као први организатор, и Културни центар, који је подржао, тада иновативни ауторски пројекат обнове *Вајарског симпозијума*. У временима брзих промена, и *културе* свеопшетег заборави више је него обавезно нагласити: у овом месту је пре 50 година организован први *Вајарски симпозијум* у Србији. У години тог јубилеја, одавање почаста његовим

идејним творцима Добрици Ћосићу и Миодрагу Б. Протићу је најмање што морамо рећи.

Општина Врњачка Бања је у обавези да овај драгоцен датум достојно обележи и култури сачува место које јој је одувек припадало. Тим чином она ће исказати и поштовање према ауторима који су створили вредна скулпторска дела и оставили их за трајну поставку у овом простору. Посредно, младим ствараоцима и културним посленицима, локална самоуправа ће упутити јасну поруку.

Нажалост, према том скулпторском фонду у парку Врњачке Бање, више од две деценије нико није обраћао потребну пажњу. Зато се данас суочавамо са поражавајућим стањем запуштених скулптура којима је, у већини случајева, потребна конзервација, нужан размештај и обележавање. На тај проблем указујем годинама, са групом стручних аутора. Културне институције са локалном самоуправом морају неодложно да промене њихов садашњи *статус*. У том циљу је неопходно да се донесе план хитних мера како би се спречила даља деградација тог значајног богатства.

Са жељом да се слика о *Врњачком парку скулптура* измени на боље, Атељеа *Басара-Обрадовић*, које наставља и одржава традицију *Вајарског симпозијума* и програма *синтезе*, пре три године је покренуло иницијативу и у сарадњи са Дирекцијом за планирање и изградњу, ЈКП *Борјак* и Културним центром Врњачке Бање, организовао снимање, сачинио евиденцију стања, попис дела и израдио план одговарајућих стручних интервенција на одређеним скулптурама. Тај материјал, обрађен и систематизован, у *Атељеу*, постао је програмска основа за *Пројекат рестаурације и конзервације скулптура* и обнове парковског амбијента. Због његовог обима,

значаја и сложености планирано је да се *Пројекат* реализује средствима Републике. Ова иницијатива је пошла од тога да године јубилеја, и вредност вајарских дела у парку Врњачке Бање, превазилази локалне и регионалне оквире. Други задатак, из овог Пројекта је да се у овој *јубиларној години* припреми и публикује репрезентативна *Монографија скулптура*.

То захтева да се скулпторски фонд у централном парку заједно са *Симпозијумима и Бијеналима*, у оквиру којих су настајале, стручно обраде у публикацији тог профила, и уз компетентан ауторски текст, представе стручној и широј јавности наше земље. Ово је утолико оправданије што и манифестације мањег значаја у Србији, али и у свету, поводом својих јубилеја, штампају своје публикације. *Вајарски симпозијум* и *Врњачки Бијенале скулптура* имају међународне референце и као значајан сегмент културне историје Србије, више него тачно, заслужују пажњу, колико локалне самоуправе, толико и наше државе.